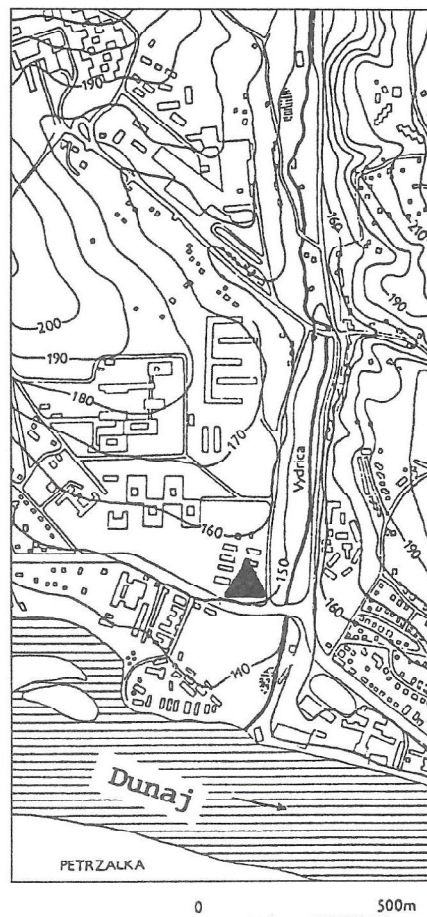

SÍDLISKO STREDODUNAJSKEJ MOHYLOVEJ KULTÚRY V BRATISLAVE-MLYNSKEJ DOLINE

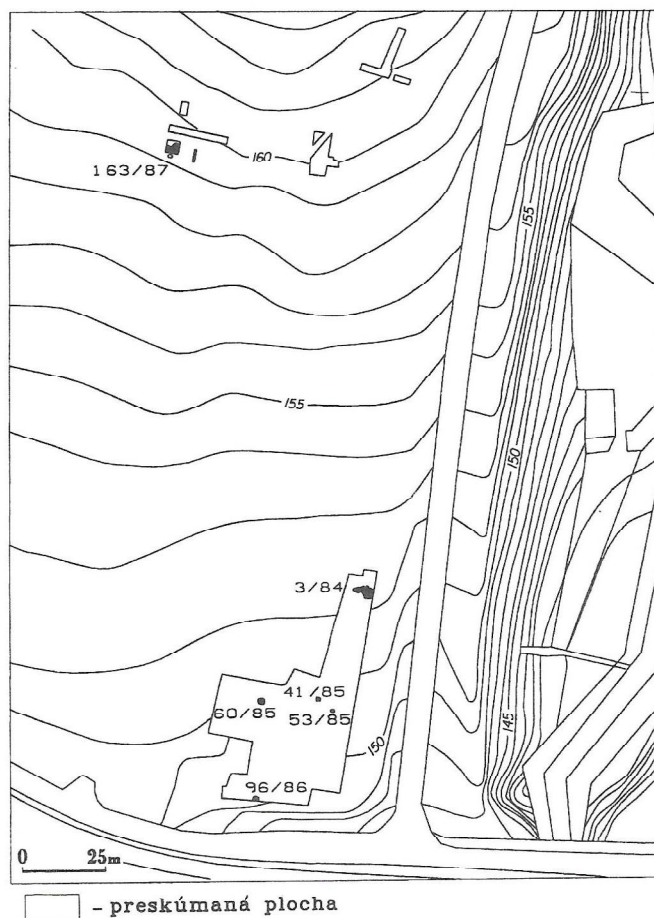
JURAJ BARTÍK – BEATA EGYHÁZY-JUROVSKÁ

Sídliskové objekty stredodunajskej mohylovej kultúry (ďalej SMK) boli odkryté počas záchranných výskumov vyvolaných výstavbou nájazdov na štvrtý, diaľničný most Lafranconi cez Dunaj. Lokalita sa nachádza v oblasti vyústenia Mlynskej doliny, na pravobrežnej terase potoka Vydrica, nad ktorej hladinou sa vypína do výšky približne 15 m. Skúmaná plocha mierne klesá k asi 400 m vzdialenému toku Dunaja (obr. 1a). Výskum Slovenského národného múzea v rokoch 1984–1988, vedený B. Egyházy-Jurovskou a Z. Farkašom, pozostával z plošného odkryvu o rozsahu približne 1 700 m² a menších sond v okolitom priestore. Odkrytá plocha dosiahla celkovo asi 1 800 m² (obr. 1b). Prevažujúcu časť nálezov tvorili základy obydlí a sídliskové jamy z mladšej kamennej doby, objekty zo strednej bronzovej doby a stredoveku boli zastúpené v skromnejšom počte.

Okrem málopočetných nálezov keramiky z vrstvy patria na odkrytej ploche do strednej bronzovej doby dve sídliskové jamy 3/84 a 60/85. Tretiu, zapustenú do neolitického objektu 96/86, sa podarilo identifikovať na základe koncentrácie keramiky SMK v jeho zásype. S osídlením SMK súvisia i dve skupiny kameňov označené ako objekty 41/85 a 53/85. Ďalší rozsiahly objekt 163/87 bol čiastočne preskúmaný v sonde VI/87, nachádzajúcej sa približne 140 m severne od plošného odkryvu. Správy o výskume boli priebežne zverejňované v ročenke AVANS a v dennej tlači (Egyházy-Jurovská – Farkaš 1985, 80; Egyházy-Jurovská – Farkaš 1986, 77; Egyházy-Jurovská – Farkaš 1987, 41; Egyházy-Jurovská – Farkaš 1988, 45; Egyházy-Jurovská – Farkaš 1990, 53). Predbežné zhodnotenie nálezových situácií z osady SMK nájdeme v súhrnnej práci o najstarších dejinách Bratislavy (Novotná 1993, 103 – podklady B. Egyházy-Jurovská).

Obr. 1a. Bratislava-Mlynská dolina

Obr. 1b. Poloha sídliska stredodunajskej mohylovej kultúry

Opis nálezov a nálezových situácií

V katalógu podávame informáciu o všetkých objektoch zo strednej bronzovej doby. Zaevidované nálezy vo fonde SNM – Archeologického múzea majú značku AP. V opisoch neuvádzame farbu, rozmery predmetov možno odvodiť z tabuľkovej časti. Zastúpenie keramických skupín a podskupín na lokalite je uvedené na obr. 4.

Objekt 3/84

Objekt 3/84 sa podarilo farebne odlíšiť asi 10 cm nad sprášovým podložíom, t. j. 80 cm pod súčasným povrchom, ojedinelé črepy SMK pochádzali už z vrstiev nad touto úrovňou. Južný a východný okraj objektu klesal pozvoľna smerom k stredu, na západnom okraji vybiehal jazykovitý výbežok (obr. 2:1). Vyhĺbenie pod úroveň spráše dosahovalo od 20 do 64 cm. Výplň tvorila hrdzavohnedá zemina premiešaná s keramickým materiálom, zvieracími kosťami a uhlíkmi. Počas odkrývania bola v hline spozorovaná časť kosteného predmetu zdobeného rytým zúbkovaným ornamentom, ktorý sa však pri pokuse o vyčistenie a vyzdvihnutie úplne rozpadol. Pri severozápadnom okraji dna objektu sa vyskytla skupina kameňov.

Rozmery: 648 x 460 cm.

Nálezy: 380 črepov, z toho 15 z neolitu, 5 kameňov, zvieracie kosti, 2 fragmenty trosky.

Džbány

Džbán s lievikovitým hrdlom oddeleným od vydutiny. Oddelenie je zvýraznené radom pšeničných vpichov. Spodná časť vydutiny prechádza do štyroch zobákovitých výčnelkov (obr. 5:1).

Šálky

Šálka s baňatou spodnou časťou. AP 68 409 (obr. 5:3).

Šálka s hrdlom výrazne oddeleným od vydutiny. AP 69 408 (obr. 5:5).

Fragment z hornej časti šálky, pod okrajom rad pšeničných vpichov, dno ryhované. AP 68 403 (obr. 5:2).

Tri fragmenty šálky, pod okrajom rad pšeničných vpichov. AP 42 092 (obr. 5:6).

Črep z hornej časti, rozhranie hrdla a tela zvýraznené radom pšeničných vpichov. AP 42 098 (obr. 5:4).

Fragment pásovitého ucha zo šálky (obr. 9:3).

Amfory

Črep z hornej časti amfory s hrdlom odsadeným od tela, horná časť vydutiny šikmo ryhovaná. Pod odsadením rad pšeničných vpichov. AP 42 040 (obr. 6:1).

Črep z hornej časti amfory s hrdlom odsadeným od tela. Pod odsadením vodorovný žliabok. AP 42 044 (obr. 6:3).

Črep z hornej časti vydutiny a hrdla amfory (obr. 6:2).

Črep z vydutiny a hrdla amfory. Rozhranie zvýraznené radom pšeničných vpichov, horná časť vydutiny šikmo ryhovaná. AP 42 201 (obr. 6:4).

Črep z valcovitého hrdla z amfory (obr. 8:14).

Misy

Misa s vnútorne odsadeným okrajom (obr. 6:11).

Rekonštruovaná misa s vnútorne odsadeným dnom a radom výbežkov na okraji (obr. 6:6).

Črep z hornej časti misy s vnútorne odsadeným okrajom (obr. 6:5).

Dva črepy z hornej časti misy, okraj vnútorne odsadený (obr. 6:7).

Fragment z hornej časti misy s von vytiahnutým ústím a zrezaným okrajom. AP 42 209 (obr. 6:9).

Črep zo spodnej časti misy s vnútorne odsadeným dnom (obr. 6:8).

Črep z hornej časti misy s vnútorne odsadeným okrajom (obr. 6:10).

Drobný črep z nádoby, pravdepodobne misy s vodorovne zrezaným a rozšíreným okrajom (obr. 9:4).

Hrnce

Črep z hornej časti hrnca, na okraji nasadenie ucha (obr. 7:1).

Črep z tela tenkostennej, zvislo prstovanej nádoby.

Zásobnice

Črep z hornej časti zásobnice so šikmo prstovaným povrchom členeným pretláčanými páskami. AP 42 101, AP 42 053 (obr. 7:9).

Štyri črepy z tel dvoch hrubostenných nádob zdobených plastickou pretláčanou páskou AP 42 047, AP 68 407 (obr. 7:3, 5–7).

Horná časť hrubostennej nádoby, okraj vyhnutý von. AP 42 048 (obr. 7:4).

Črep z tela hrubostennej nádoby členený pretláčanou páskou (obr. 7:8).

Črep z hornej časti zásobnice. AP 42 200 (obr. 7:10).

Črep z hornej časti hrubostennej nádoby, okraj vodorovne zrezaný (obr. 7:2).

75 zväčša drobných črepov z rozmernej nerekonštruovateľnej zásobnice. AP 68 401, AP 68 410, AP 68 411 (obr. 8:1).

Nezaraditeľné fragmenty keramiky (ďalej Iné)

Spodná časť z vydutiny džbánu alebo amfory. AP 42 099 (obr. 8:3).

Črep z lievikovitého ústia tenkostenného džbánu alebo šálky (obr. 8:10).

Črep z hornej časti džbánu alebo šálky (obr. 8:2).

Črep z dolnej časti nádoby, asi šálky s dnom zdobeným žliabkami (obr. 8:8).

Črep z hornej časti nádoby so zvislým hrdlom (obr. 9:5).

Štyri črepy z tenkostennej nádoby zdobenej ryhami (obr. 8:6).

Črep z hornej časti hrnca alebo zásobnice (obr. 8:5).

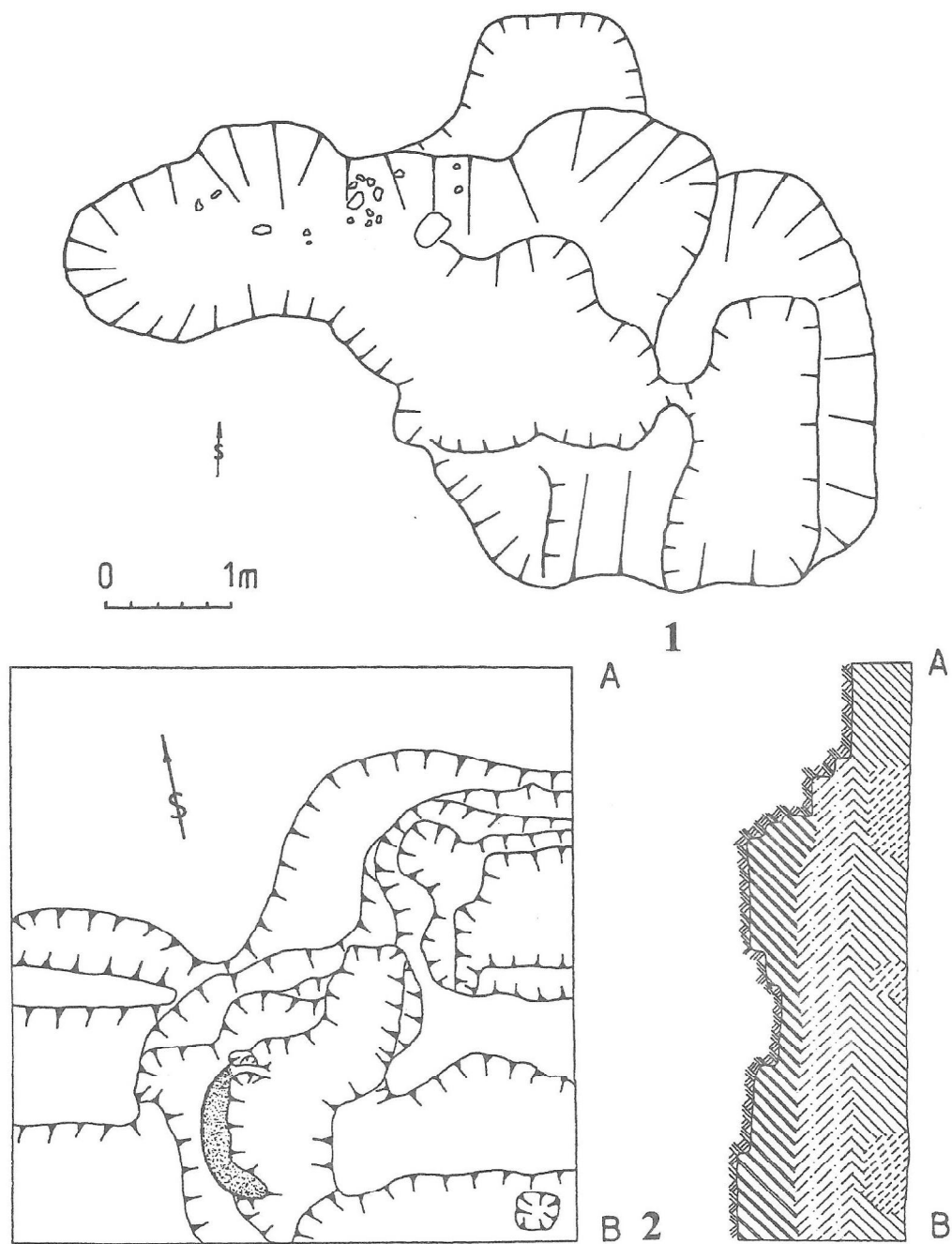
Črep z dna tenkostennej nádoby s omphalom. AP 42 042 (obr. 8:7).

Črep zo spodnej časti vydutiny nádoby zdobenej zvislým ryhovaním (obr. 8:11).

Horná časť vydutiny nádoby s radom pšeničných vpichov (obr. 8:4).

Horná časť nádoby, okraj vyhnutý von (obr. 8:9).

Črep zo spodnej časti hrnca alebo zásobnice. AP 42 093.

Obr. 2. 1. Objekt 3/84. 2. Objekt 163/87. Pec vyznačená hodkovane.

Päť črepov z hrubomodelovaných nádob s povrchom členeným plastickou páskou. AP 42 198 (obr. 9:1).
Črep z hornej časti nádoby, okraj zaoblený, vyhnutý von. AP 42 199 (obr. 8:12).
Črep z hornej časti nádoby, lievikovitý okraj zrezaný, rozšírený von. AP 68 404 (obr. 9:7).
Črep z hornej časti nádoby, okraj zrezaný, vyhnutý von. AP 68 405 (obr. 8:13).
Črep z hornej časti nádoby – šálky? polgulovitého tvaru so zaobleným okrajom. AP 42 208 (obr. 9:2).
Črep z hrubomodelovanej nádoby, povrch členený plastickou páskou. AP 42 210 (obr. 9:8).
Črep z tela hrubomodelovanej nádoby, na povrchu pretláčaná páska a výčnelok (obr. 9:6).
Fragment pásikového ucha zo šálky (?).
Črep z tela hrubostennej nádoby.
Dva črepy z okrajov nádob.
347 tenkostenných i hrubostenných črepov z tiel nádob.

Objekt 41/85

Objekt tvorila kamenná konštrukcia takmer kruhového tvaru s rozmermi 84 x 88 cm, poskladaná z troch vrstiev lomových kameňov a jedného riečneho okruhliaka (obr. 3:3). Pretože sa na povrchu kameňov nachádzala časť nádoby zo strednej bronzovej doby, bola konštrukcia priradená k SMK.

Nálezy: Horná časť hrncovitej nádoby (nádobu sa nepodarilo v súbore identifikovať).

Objekt 53/85

Do rozsiahleho neolitického žlabu bola zapustená oválna konštrukcia z lomového kameňa a riečnych okruhliakov s rozmermi 75 x 82 cm. Hornou časťou siahala 40–56 cm nad úroveň spráše (obr. 3:2).

Nálezy: Z okolia pochádza približne 60 zväčša drobných črepov, prevažne z mladšej kamennej doby. Do strednej bronzovej doby sa radia len dva zlomky nádob, s istou výhradou šesť drobných črepov.

Nálezy SMK

Šálky

Fragment zo šálky so zachovaným pásikovým uchom. Nad ním výbežok v tvare obráteného polmesiaca (obr. 9:9).

Hrnce

Päť črepov z hrnca s okrajom vyhnutým von. Na okraji pásikové ucho. Povrch drsný, bez zvislého prstovania (obr. 9:10).

Iné

Šesť drobných črepov z bronzovej doby.

Objekt 60/85

Objekt sa farebne rýsoval asi 10 cm nad úrovňou štrkového podlažia ako nepravidelný kruh narušený v severnej časti novovekým výkopom (obr. 3:1). Vo svetlohnedej až čiernej výplni sa nachádzalo množstvo lomového kameňa a riečnych okruhliakov, výnimočný nález predstavuje časť lebky dospelého jedinca a drobný fragment dieťaťa. Rozmery: 114 x 110 cm.

Nálezy: 100 črepov, z toho jeden určite neolitický, 14 hrudiek mazanice, 4 zvieracie kosti.

Nálezy SMK

Džbány

Rekonštruovateľná horná časť džbánu s lievikovite otvoreným valcovitým hrdlom a pásikovým uchom. Na výduti vypukliny (obr. 10:3).

Amfory

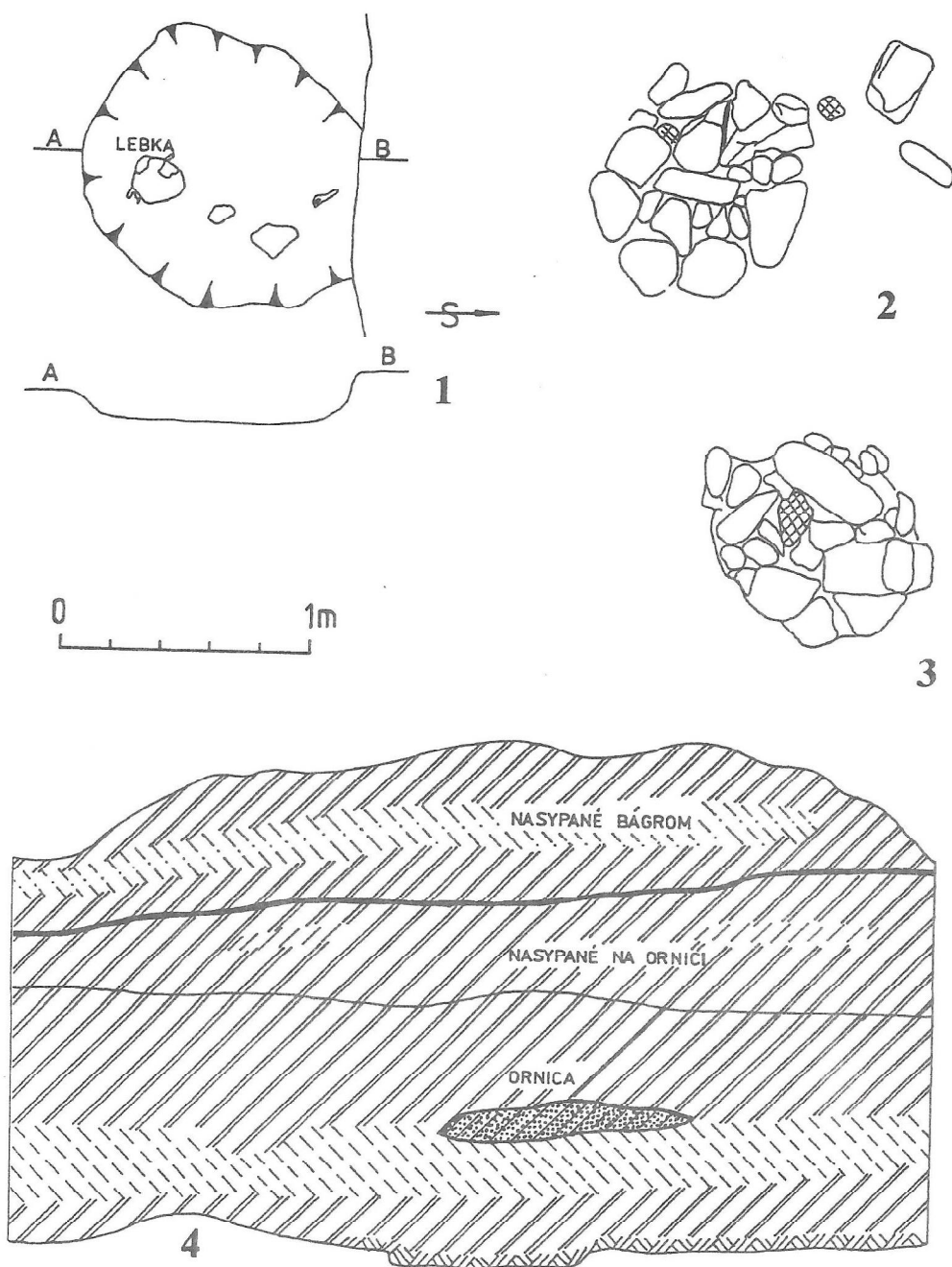
Šesť črepov z tenkostennej keramickej nádoby – pravdepodobne amfory s hrdlom odsadeným od vydutiny (obr. 10:5).

Fragment z kuželovitého hrdla amfory (obr. 10:6).

Misy

Črep z hornej časti misy s vodorovne zrezaným okrajom (obr. 10:1).

Črep z horného okraja misy s vnútorné odsadeným okrajom (obr. 10:9).

Obr. 3. 1. Objekt 60/85. 2. Objekt 53/85. 3. Objekt 41/85. 4. Objekt 96/86.
Objekt vyznačuje šošovicovitý útvar v profile.

Hrnce

Črep z hornej časti hrnca so zrezaným okrajom. Z okraja vybieha pásikové ucho. Povrch hladký (obr. 10:10).

Črep so zvislým prstovaním (asi z hrnca).

Črep s umelo zdrsneným povrchom (asi z hrnca).

Zásobnice

Črep z hrubostennej, zvislo prstovanej nádoby.

Črep z hrubostennej nádoby s pretláčanou páskou a výčnelkom.

Povrch šikmo prstovaný (obr. 10:7).

Iné

Črep zo spodnej časti misy alebo šálky zdobený plytkými žliabkami (obr. 10:4).

Dva črepy z hornej časti hrnca alebo zásobnice so zrezaným okrajom (obr. 10:8).

Fragment z hrubomodelovanej nádoby s horizontálnou pretláčanou páskou (obr. 10:2).

73 tenkostenných i hrubostenných črepov z tiel nádob, väčšina z bronzovej doby.

Objekt 96/86

V zásype rozsiahleho neolitického objektu 99/86 bolo asi 20–40 cm nad úrovňou podlažia spozorované čierne sfarbenie kruhového tvaru, ktorého úplné obrysy ani rozmery sa nepodarilo zachytiť. V južnom profile odkrytej plochy sa prejavilo ako šošovkovitý útvar s priemerom približne 1 m a hrúbkou 5–20 cm (obr. 3:4). Z jeho výplne pochádza väčšie množstvo črepov zo strednej bronzovej doby.

Nálezy: Keramika SMK tvorila len prímes v zásype neolitických objektov 99/86 a 95/86. V katalógu neuvádzame neolitickú keramiku, hrudky mazanice, kamene a zvieracie kosti.

Nálezy SMK

Šálky

Pásikové ucho zo šálky (obr. 11:4).

Sedem črepov zo šálky (alebo z misy?) s lomenou stenou a fragment pásikového ucha neobyčajne veľkých rozmerov. Podľa materiálu patria k jednej nádobe (obr. 11:6–7).

Amfory

Štyri črepy z hrdla a hornej časti vydutiny amfory. Rozhranie mierne odsadené (obr. 11:2).

Fragment z tela a vydutiny amfory menších rozmerov (obr. 11:1).

Misy

Dva črepy z dna a tela misy (obr. 11:3).

Hrnce

Dva črepy z rozmernej hrncovitej nádoby. Na okraji ucho (obr. 11:5).

Iné

Fragment z hornej časti misovitej nádoby, okraj vyhnutý von (obr. 12:4).

Fragment z hornej časti nádoby s valcovitým hrdlom. Okraj rozšírený smerom von (obr. 12:1).

Črep z hornej časti nádoby, okraj rozšírený smerom von (obr. 12:3).

Črep z tela hrubostennej nádoby s horizontálnou pretláčanou páskou (obr. 12:2).

150 hrubostenných i tenkostenných črepov z nádob mohylovej kultúry, časť sa nedá spoľahlivo odlíšiť od neolitickej keramiky.

Objekt 163/87

Sonda VI/87 s rozmermi 4,4 x 4,6 m sa nachádzala približne 140 m severným smerom od plošného odkryvu. Prevažujúcu časť jej plochy zaberá rozmerný zahĺbený útvar nepravidelného lalokovitého tvaru, z ktorého sa podarilo zachytiť len časť severného okraja (obr. 2:2). Zásyp objektu sa dal identifikovať už pod 30–40 cm hrubou vrstvou ornice, tvorila ho hrdzavohnedá zemina s keramikou, kusmi mazanice a zvieracími kosťami, ktorá približne 30 cm nad dnom prechádzala do svetlohnedého odtieňa. V južnej časti v hĺbke 70 cm sa nachádzalo zoskupenie zuhoľnateného dreva a väčší kameň. V západnej časti sa zachoval prepálený zvyšok pece s dnom vypáleným do červena a s časťami hlinenej kopuly. Hĺbka objektu od súčasného povrchu dosahovala 76–144 cm.

Zistené maximálne rozmery: 3,9 x 4,4 m.

Nálezy: 382 črepov, z toho 1 pravdepodobne neolitický a 7 stredovekých, 31 zvieracích kostí a zubov, 15 blokov a hrudiek mazanice, z nich časť s vyhladenou stenou, 3 kamene.

Nálezy SMK

Džbány

Tri fragmenty z hornej časti vydutiny s nasadením hrdla (obr. 12:5).

Šálky

Rekonštruovateľná tenkostenná šálka s omphalom, na rozhraní vydutiny a hrdla rad pšeničných vpichov (obr. 12:7).

Amfory

Črep z rozhrania hornej časti vydutiny a hrdla (obr. 12:8).

Misy

Črepy z tela a spodnej časti misy s vnútorne odsadeným okrajom (obr. 12:13).

Dva črepy z hornej časti misy s vnútorne odsadeným okrajom (obr. 12:12).

Črep z hornej časti misy s dovnútra odsadeným okrajom (obr. 12:14).

Zásobnice

Dva črepy z hrubostenných nádob s horizontálnou plastickou pretláčanou páskou (obr. 13:1, 3).

Črep z hornej časti hrubostennej nádoby. Okraj rozšírený, vodorovne zrezaný (obr. 12:10).

Iné

29 drobných črepov z tenkostenného džbánu alebo amfory. Na vydutine výzdoba trojicami žliabkov okolo vypuklín (obr. 13:4-6).

Črep z rozhrania hrdla a tela nádoby s radom pšeničných vpichov (obr. 12:6).

Črepy z tiel nádob s plastickou pretláčanou páskou (obr. 13:10, 12, 13).

Črep z rozhrania hrdla a tela tenkostennej nádoby (obr. 12:9).

Črep z hornej časti hrubostennej nádoby (obr. 13:2).

Črep z hornej časti tenkostennej nádoby s rozšíreným, vodorovne zrezaným okrajom (obr. 13:7).

Črep z dolnej časti džbánu alebo amfory so zobákovitým výčnelkom (obr. 12:11).

Štyri fragmenty z tiel nádob s polguľovitými výčnelkami (obr. 13:11, 14-16).

Črep z hrubostennej nádoby zdobený horizontálnou pretláčanou páskou členenou výčnelkom (obr. 13:17).

Črep z hornej časti nádoby, okraj vyhnutý von (obr. 13:9).

Črep z valcovitého hrdla nádoby, okraj zaoblený (obr. 13:19).

Horná časť hrubostennej nádoby s von vyhnutým okrajom (obr. 13:8).

Dno hrubostennej nádoby (obr. 13:18).

Črep z nádoby s pásikovým uchom.

Dva fragmenty z pásikových úch.

259 tenkostenných i hrubostenných črepov.

Nálezy SMK mimo objektov zo strednej bronzovej doby

Keramické fragmenty pochádzajú prevažne z ornice, podorničnej vrstvy a povrchu neolitických objektov v okolí jám SMK 60/86 a 96/86.

Amfory

Črep z hornej časti vydutiny amfory. Pod rozhraním hrdla a tela visiace trojuholníky (obr. 14:6).

Misy

Črep z hornej časti misy s vnútorne odsadeným okrajom (obr. 14:7).

Črep z hornej časti misy s okrajom oddeleným ryhou a nasadením lalokovitého výbežku (obr. 14:10).

Iné

Fragment z hornej časti vydutiny amfory alebo z misy s uchom. AP 41 956 (obr. 14:1).

Črep z tela nádoby, pravdepodobne amfory, s pásikovým uchom (obr. 14:4).

Fragment pásikového ucha (obr. 14:2).

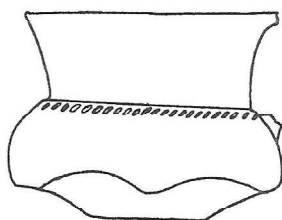
Dva črepy z tela nádoby s pretláčanými páskami (obr. 14:3, 5).

Črep z vydutiny tenkostennej nádoby (obr. 14:8).

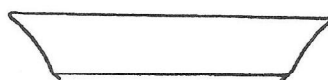
Drobný črep z hornej časti nádoby s odsadením hrdla od vydutiny (obr. 14:9).

Sedem črepov z tiel a vydutín nádob.

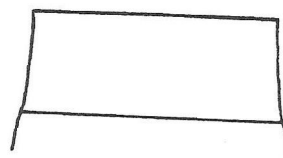
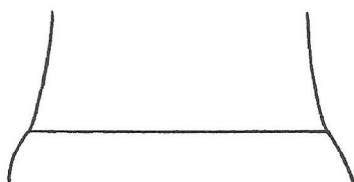
Džbány

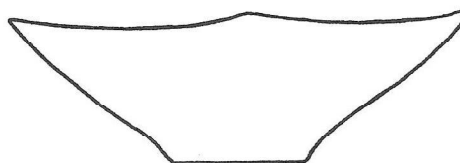
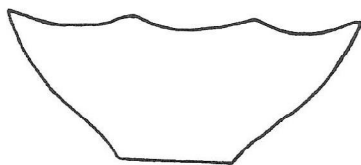
Šálky

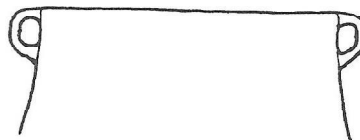
Amfory

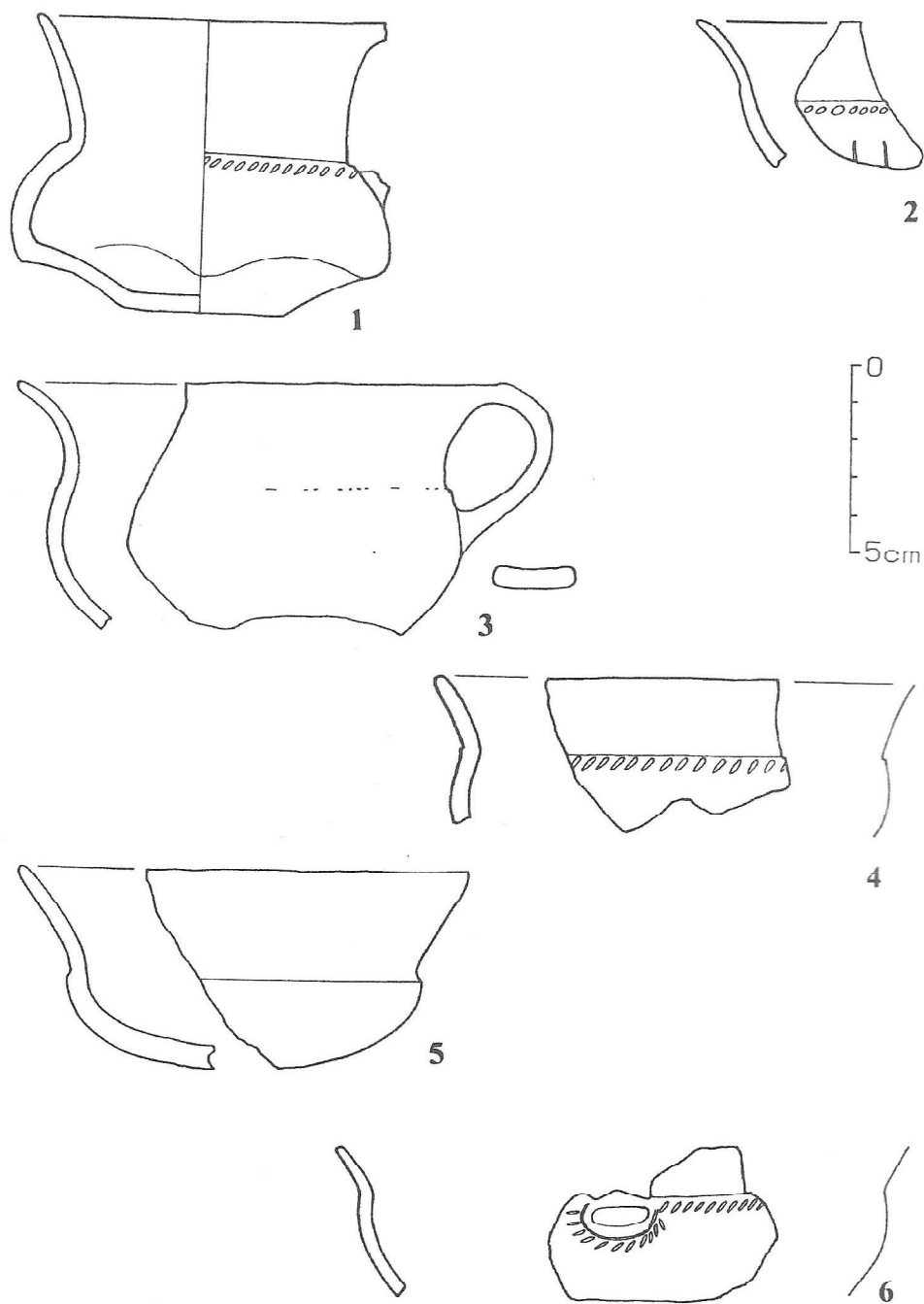
Misy

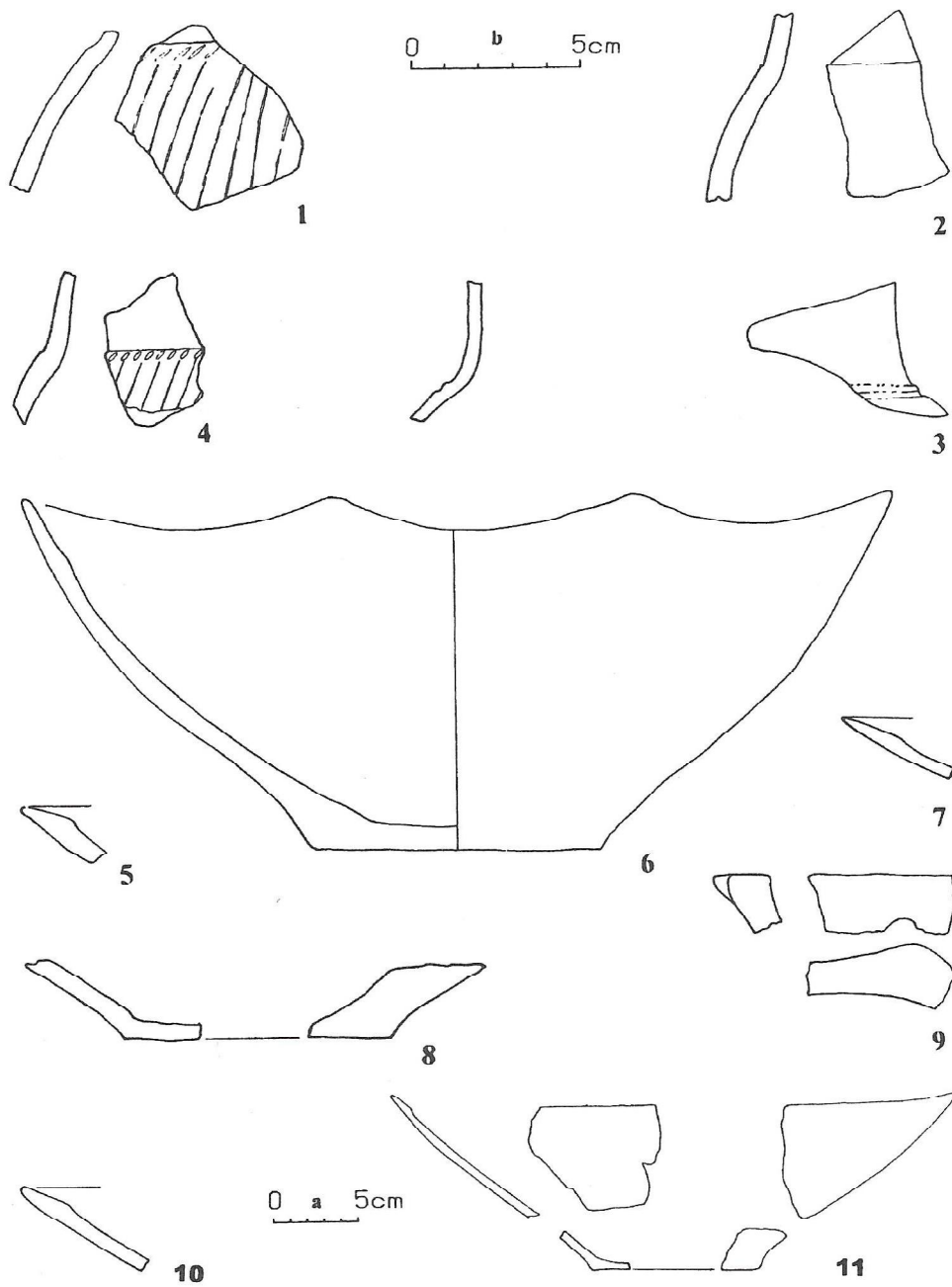
Hrnce

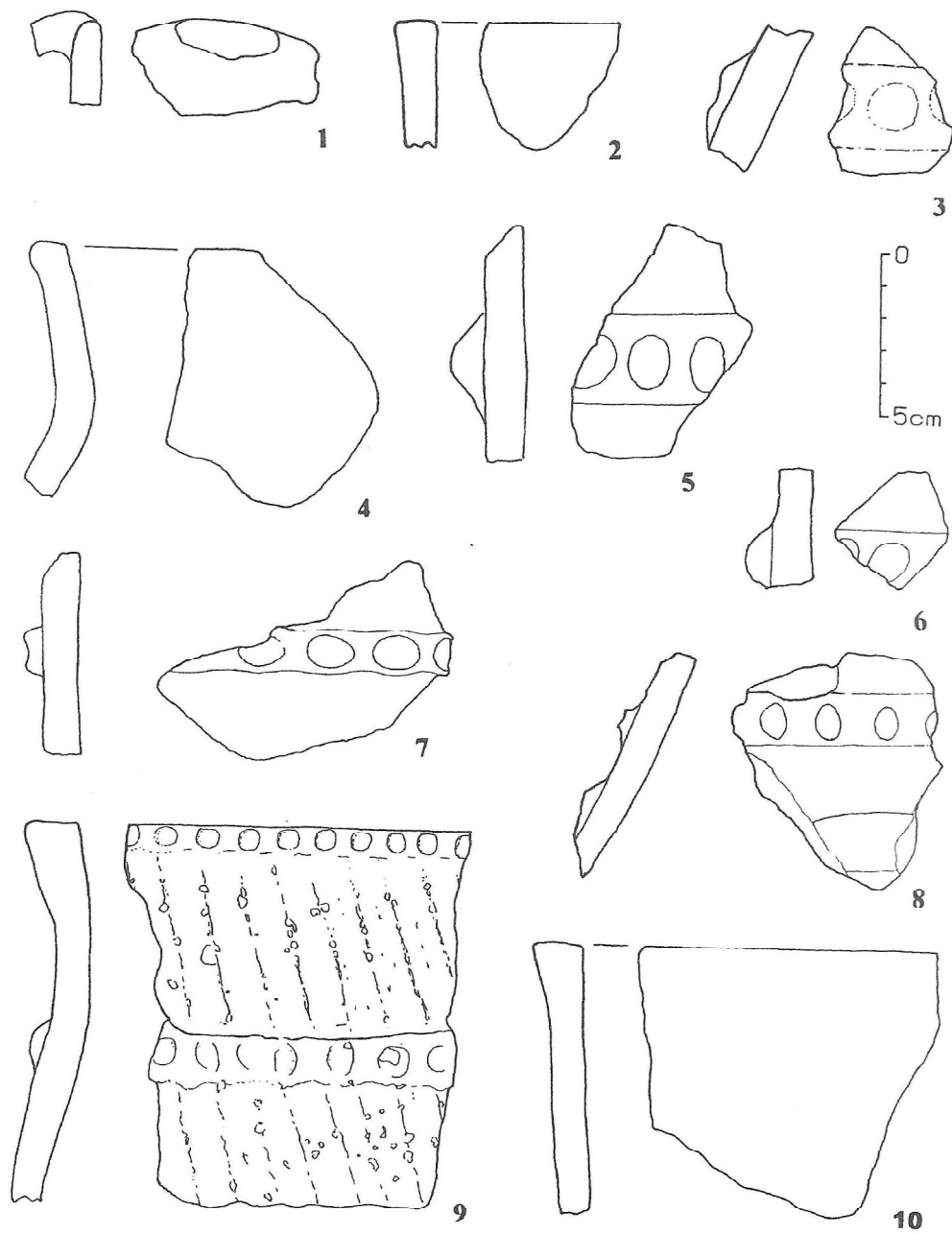
Obr. 4. Bratislava-Mlynská dolina. Zastúpené tvary keramiky.

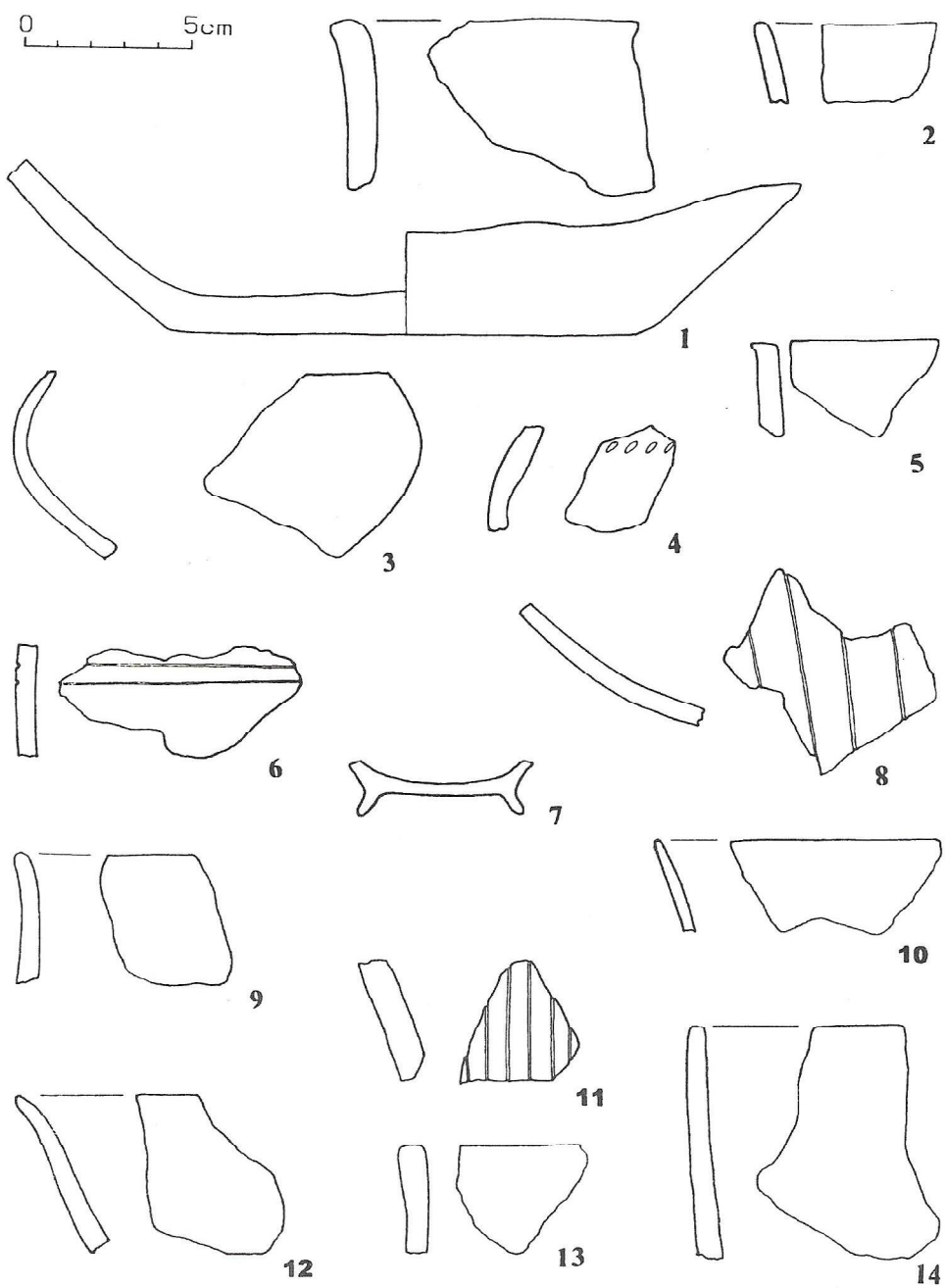
Obr. 5. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 3/84.

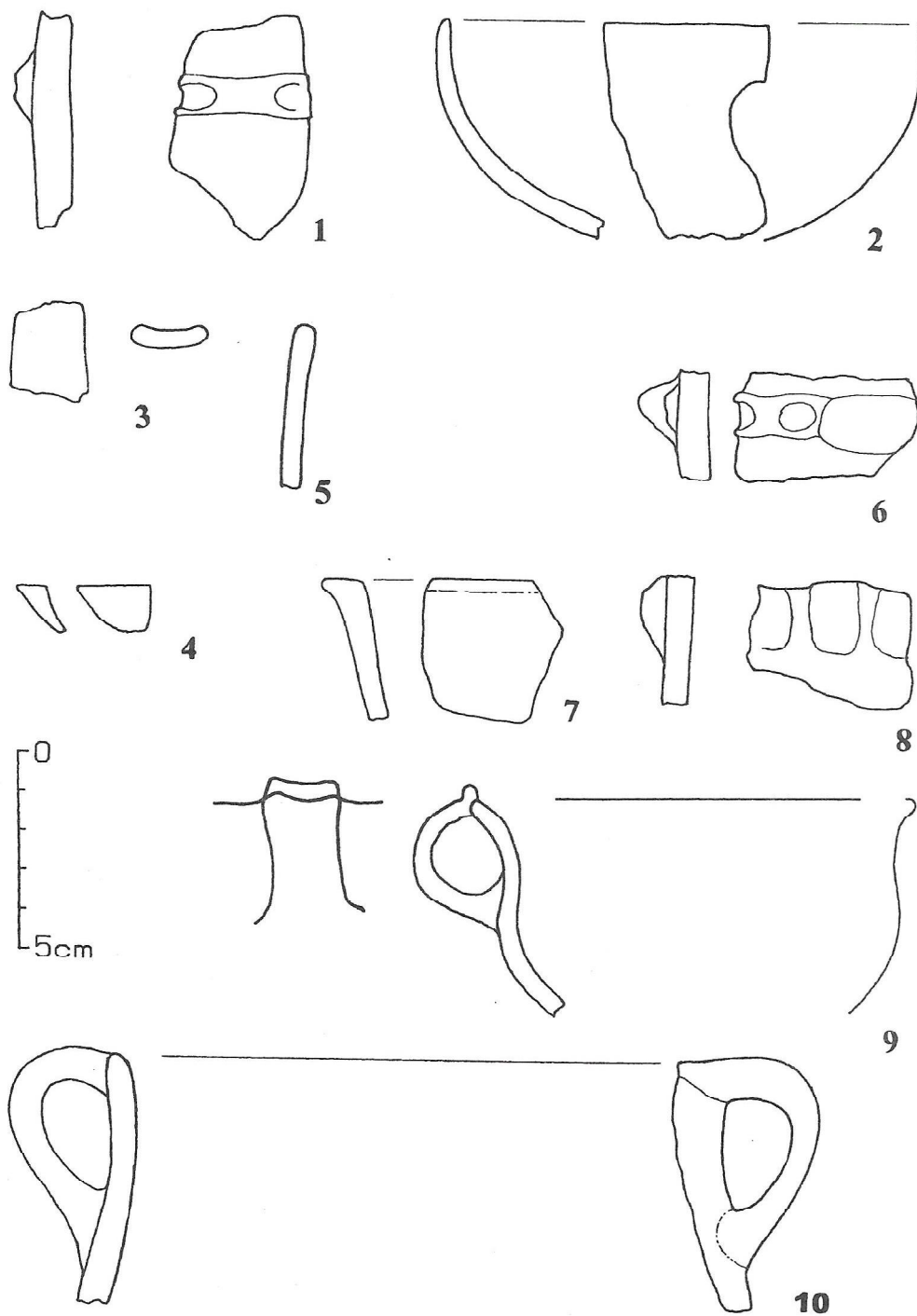
Obr. 6. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 3/84. Mierka a: 11, mierka b: ostatné.

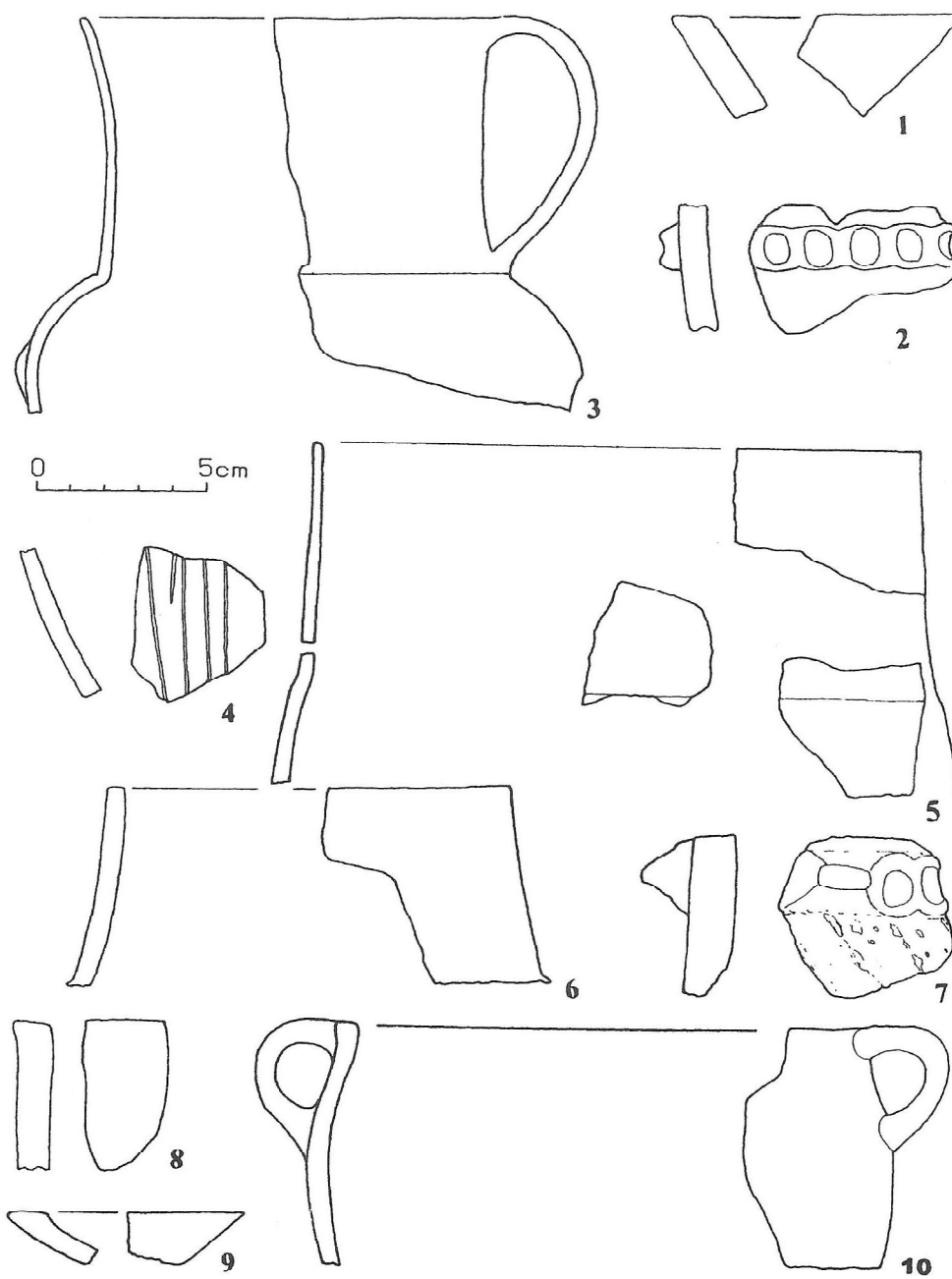
Obr. 7. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 3/84.

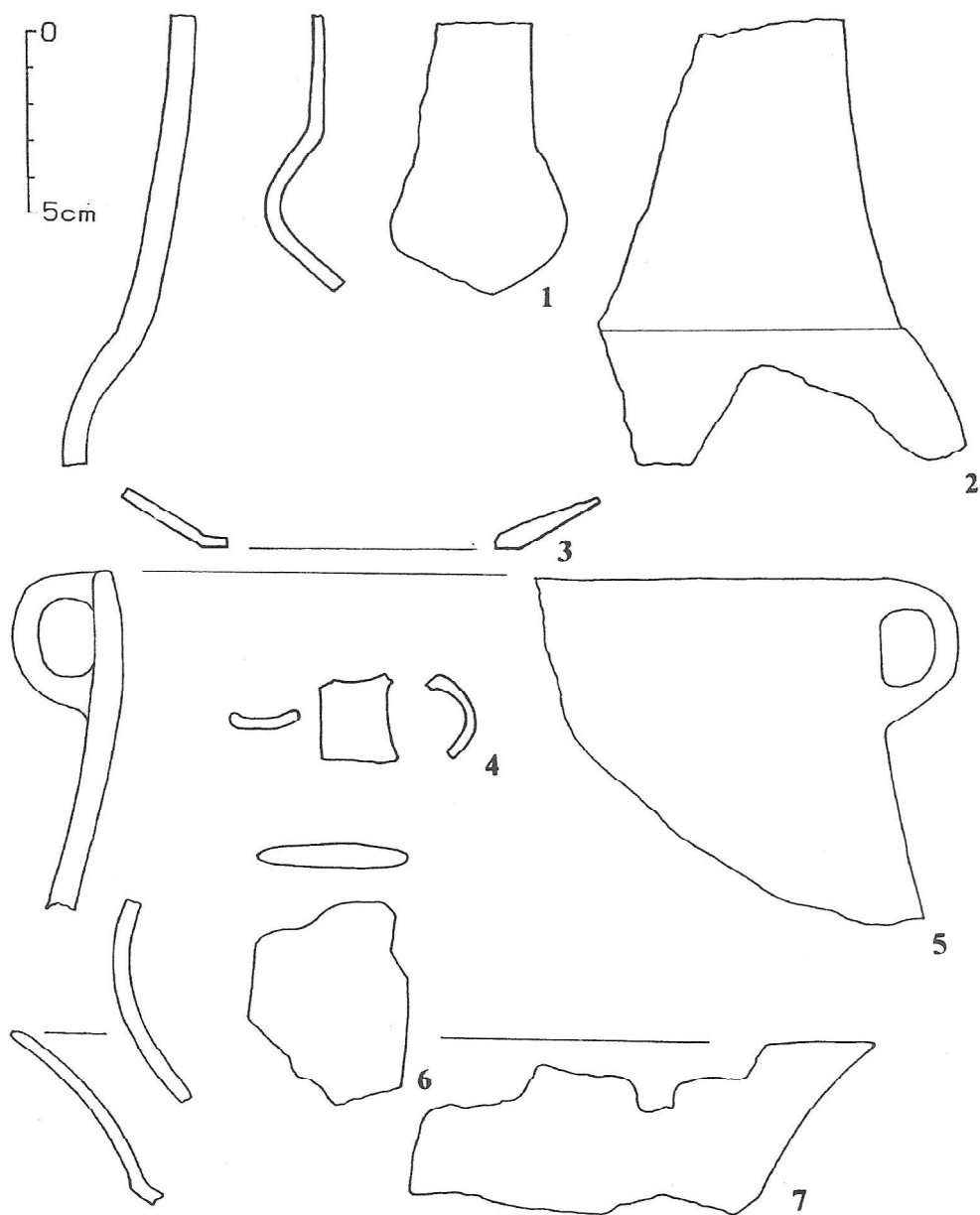
Obr. 8. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 3/84.

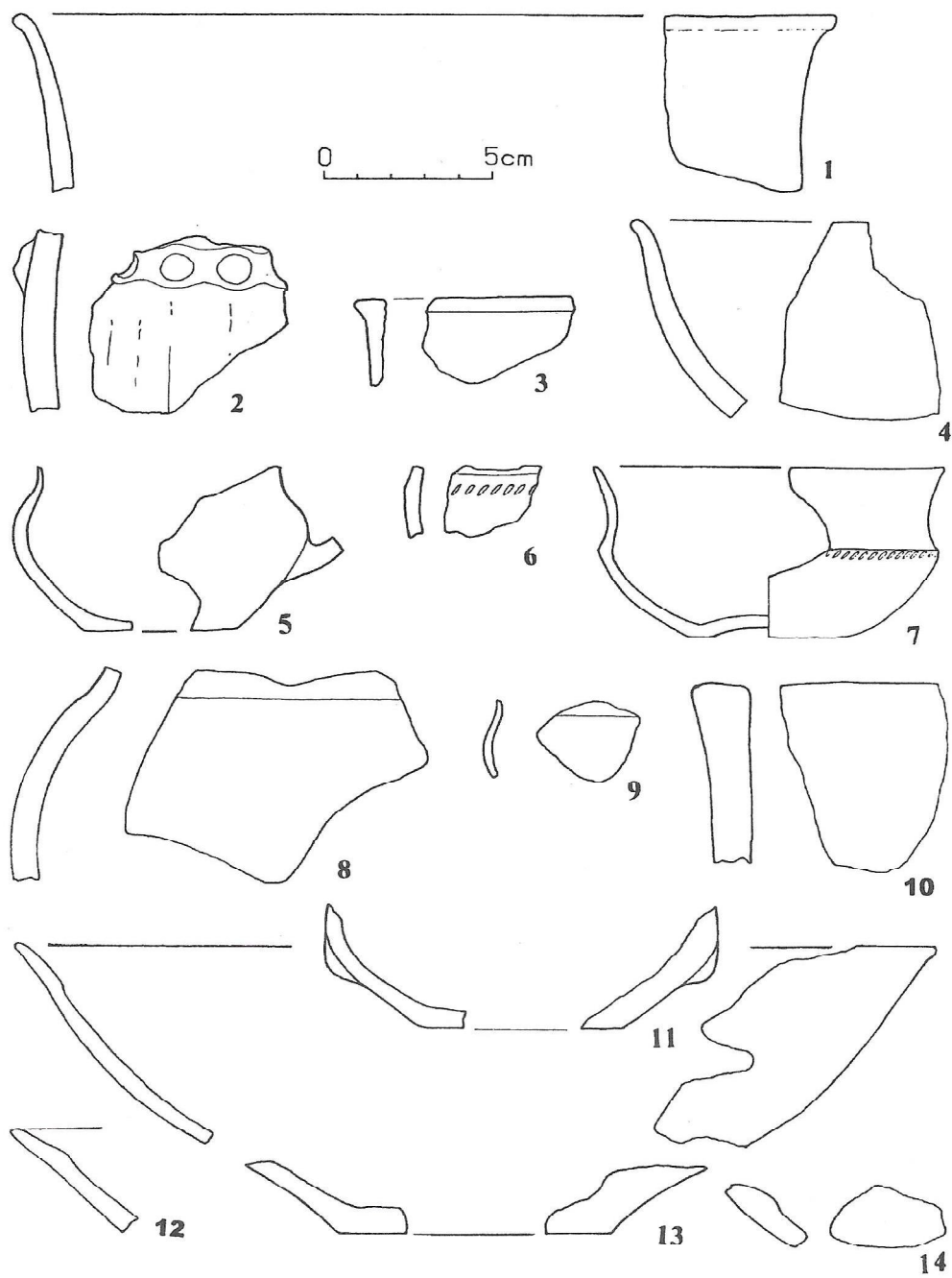
Obr. 9. Bratislava-Mlynská dolina. 1-8 – objekt 3/84, 9-10 – objekt 53/85.

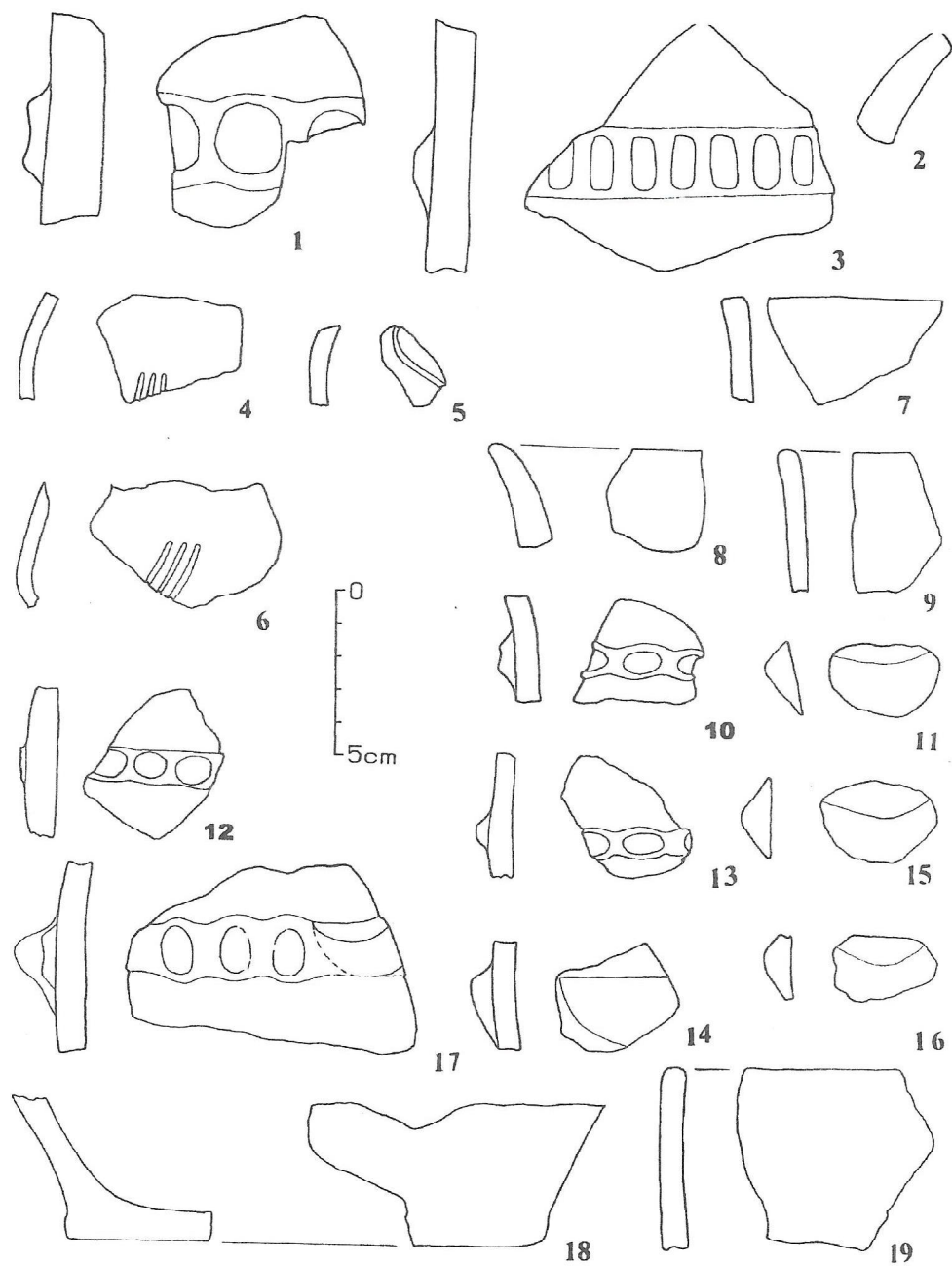
Obr. 10. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 60/85.

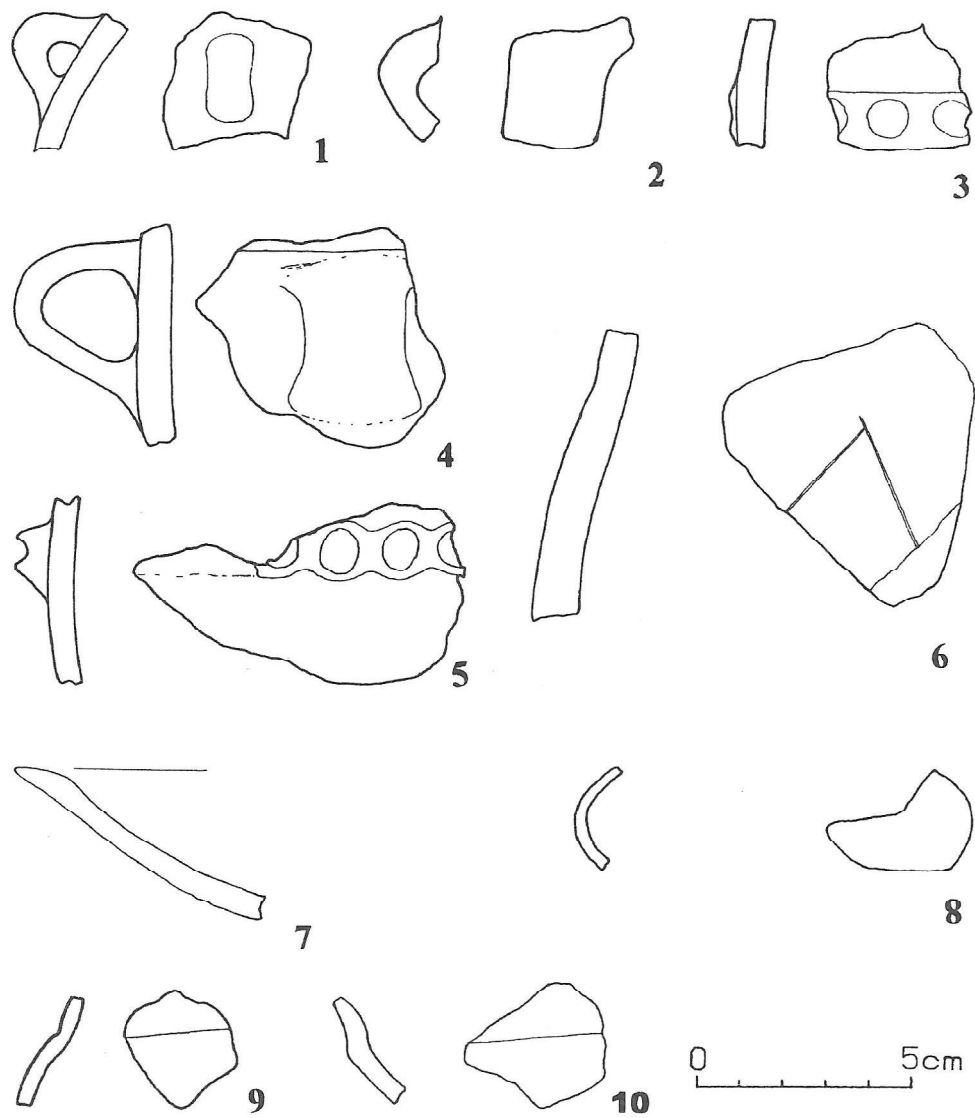
Obr. 11. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 96/86.

Obr. 12. Bratislava-Mlynská dolina. 1-4 – objekt 96/86, 5-14 – objekt 163/87.

Obr. 13. Bratislava-Mlynská dolina. Objekt 163/87.

Obr. 14. Bratislava-Mlynská dolina. Nálezy z vrstvy.

Vyhodnotenie

Terénna situácia

Na odkrytej ploche sa zistili tri sídliskové jamy (3/84, 60/85, 96/86), navzájom vzdialené 26–70 m. Ak k nim pripočítame aj štvrtú (163/87), oddelenú od hlavného odkryvu 140 m širokým nepreskúmaným priestorom, presiahne vzdialenosť medzi krajnými objektmi 200 m.

Preskúmanú časť osady v Mlynskej doline charakterizujú veľké vzdialenosti medzi jednotlivými objektmi. Podľa súčasného stavu poznatkov aj ďalšie sídliská nositeľov SMK zaberajú veľkú plochu a objekty majú rozptýlený charakter. Na západnom Slovensku poskytujú najúplnejšiu predstavu o ich usporiadaní osady vo Veselom a Veľkom Mederi.

Sídlisko vo Veselom sa nachádza na okraji trnavskej sprašovej tabule, na hrane terasy vypínajúcej sa do výšky 8–10 m nad zaplavovaným územím rieky Váh. Na ostrožnej polohe chránenej z troch strán strmým svahom sa odkrylo v priebehu štyroch výskumných sezón 18 jám SMK, nepochybne len časť pôvodnej osady. V smere sever–juh sú kultúrne jamy navzájom vzdialené 53 m, lokalizované ojedinelé nálezy mohylovej kultúry 94 m. Údaje východ–západ sú menej preukázateľné, vzdialenosť medzi jamami dosahuje 23 m. V tomto smere ale odkryv zasiahol len západnú polovicu plochého temena vyvýšeniny (Bartík 1996, 189).

Osadu vo Veľkom Mederi založili na rozľahlej sprašovo-pieskovej dune s plochou asi 2,5 ha, vyčnievajúcej nad inundačné územie južnej časti Žitného ostrova o 5 m. Preskúmaných 11 jám SMK sa nachádza na ploche s rozmermi približne 100 x 50 m (Hromada – Varsík 1992, 47; Varsík 1992, 120). Osady veľkého rozsahu pozostávajúce z rozptýlených objektov potvrdzujú aj preskúmané sídliská SMK v Čechách a na Morave (Podborský 1964, 19; Stuchlík 1993, 274).

Ručné odkrývanie podorničnej vrstvy umožnilo v Mlynskej doline sledovať frekvenciu nálezov v priestore medzi sídliskovými jamami. Predpokladáme, že 17 fragmentov keramiky (rozptýlených na ploche 1 700 m²) asi nepochádza z nerozpoznaných objektov a ich nízky počet zároveň presvedčivo vylučuje existenciu kultúrnej vrstvy. Zistenie považujeme za dôležité z hľadiska zaujatia stanoviska k spôsobu využívania priestoru medzi sídliskovými jamami. Úvahy o kultúrnej vrstve vytvorenej z organického odpadu, popola, keramiky a zvieracích kostí sa na sídliskách nositeľov SMK na Slovensku týkajú len tých lokalít, na ktorých osídleniu z pokročilej strednej bronzovej doby predchádzalo staršie osídlenie maďarovskej kultúry (Oždání 1986, 35). Situácia v Mlynskej doline ukazuje, že intenzita a dĺžka trvania osídlenia na lokalite nestačili na vytvorenie kultúrnej vrstvy.

Aj napriek nízkemu počtu sú odkryté objekty SMK rôznorodé. Objekt 60/85 (obr. 3:1) zastupuje plytké jamy kruhového pôdorysu s prierezom tvaru misky, bežne sa vyskytujúce na sídliskách SMK (Podborský 1964, obr. 5). Na základe plytkého zahĺbenia a zachytených rozmerov môžeme k uvedeným objektom prirátať aj zvyšky označené ako objekt 96/86. Odlišujú sa od hlbších objektov vakovitého tvaru alebo prierezu obráteného lievika, ktoré sa obvykle interpretujú ako zásobnice na obilie. Rozsiahle objekty 3/84 a 163/87 (obr. 2:1, 2) tvorí sústava viacerých, navzájom sa porušujúcich jám s nerovnako hlbokými dnami. Predpokladáme, že ich vytvorili postupnou ťažbou hlíny. Ani na iných sídliskách SMK podobné systémy lalokovitých jám nechýbajú (Kalousek 1973, obr. 9; Bartík 1991, obr. 2; Štřof 1995, 85).

Objekty 3/84 a 163/87 boli „na základe pôdorysu, rozmerov i obsahu“ označené ako obydlia (Novotná 1993, 104, 105). Pretože sa na žiadnom z preskúmaných sídlisk SMK na Slovensku zatiaľ neodkrýli ich pozostatky, išlo by o prvé nálezy tohto druhu. Chýbanie obytných stavieb (a nízky počet sídlisk vôbec) je pre mohylové kultúry charakteristický. V minulosti viedla absencia sídlisk spolu s rozšírením mohylových pohrebísk vo vyššie položených, zalesnených oblastiach k záverom o odlišnom charaktere spôsobu života roľníckych ranobronzových populácií a stredobronzových pastierov-kočovníkov pochovávajúcich pod mohylou (napr. Hrubý 1950, 323; Holste 1953, 21, 25). Novšie výsledky bádania strednej bronzovej doby v su-

sedných krajinách, predovšetkým na Morave, tento obraz do značnej miery zmenili. Významné je predovšetkým doloženie neprerušenej kontinuity vývoja osídlenia od staršej bronzovej doby po kultúru stredodunajských popolnicových polí (Říhovský 1982; Stuchlík 1992, 15). Rozsiahle halové stavby, v menšej miere i polozemnice, budovali nositelia únětickkej, věteřovskej i velatickej kultúry (Hásek 1984, 1; Peška 1995, 193; Říhovský 1969, 229), takže ich môžeme oprávnene očakávať aj v pokročilej strednej bronzovej dobe. I keď počet preskúmaných obytných stavieb je v SMK menší ako v uvedených kultúrach, dostatočne dokladajú spôsob bývania porovnateľný s predchádzajúcim i nasledujúcim obdobím. Aké obydlia prichádzajú na slovenských sídliskách SMK do úvahy, ukazujú menšie i rozsiahle kolové stavby na sídliskách zo strednej bronzovej doby v Příkladkách i Bezměřove (Trnáčková 1954, 74; Spurný 1972, 231) či polozemnica z Tuchlovíc (Moucha – Trnka 1959, 617). Náznyky stavania obydlí, dokonca i s maľovanou mazanicou zo stien alebo vykurovacích zariadení, pochádzajú aj z ďalších lokalít (Piffel 1949, 161; Podborský 1964, 41). Ani v západných oblastiach rozšírenia mohylových kultúr kolové domy nechýbajú (Torbrügge 1990, 498). Jama 3/84 z Mlynskej doliny sa nepravidelným tvarom a výškovým členením dna (ktoré je dôsledkom etapovitého hĺbenia) odlišuje od odkrytej polozemnice SMK (Moucha – Trnka 1959, obr. 230). Ťažšie je vyjadriť sa k funkcii objektu 163/87. Ak aj predpokladáme jeho pôvodnú ťažobnú funkciu, zvyšky pecky s kupolou presvedčivo dokladajú, že objekt druhotne slúžil inému účelu. Okrem hospodárskeho nemôžeme teoreticky vylúčiť ani obytný účel, avšak kvôli neúplnosti odkryvu majú všetky úvahy len obmedzenú platnosť. Vzhľadom na to, že možnosť zachovania zahĺbených častí polozemnic a kolových stavieb je pravdepodobná – avšak pri výskume v Mlynskej doline (na rozdiel od neolitických) sa nezachytili –, nevycludujeme, že nositelia SMK mohli bývať v zrubových chatách.

K osídleniu SMK na lokalite patria aj dve skupiny prevažne lomových kameňov uložených približne do kruhov (obr. 3:2–3). Datovanie kamenného objektu 53/85 do strednej bronzovej doby vychádza zo skutočnosti, že sa nachádza nad rozsiahlou neolitickou jamou a z jeho okolia pochádza menšia skupina charakteristickej keramiky (obr. 9:9–10). Priamo z povrchu druhého kamenného kruhu 41/85 pochádzala horná časť hrncovitej nádoby z bronzovej doby. Pôvodné očakávanie, že pod kamennými plášťami sa skrývajú žiarové hroby, sa napriek starostlivému odkrývaniu zameranému na nájdenie popola a antropologických zvyškov nepotvrdilo. Kamenné kruhy nepatria k bežným sídliskovým nálezom nositeľov SMK, preto sú tradičné spôsoby interpretácie porovnaním s analogickými objektmi obmedzené. Pozoruhodnú úvahu o tom, že predstavovali „akýsi oltár bez poznania zmyslu obety a kultu“, publikovala M. Novotná (Novotná 1993, 105).

Identifikácia a interpretácia nálezových situácií súvisiacich s kultom patrí k diskutovaným oblastiam pravekého bádania. Riziko, že nálezy, ktoré sa nedajú objasniť profánnym spôsobom, sa budú pokladať za kultové, je vysoké predovšetkým z toho dôvodu, že v uvedenej oblasti nemáme možnosť spätného overenia (napríklad experimentom).

V teoretickej rovine stanovil pre identifikáciu pravekých svätých a obetísk základné kritériá C. Colpe. Z nich je dôležitá predovšetkým výnimočnosť nálezov (oproti ostatným lokalitám) a ich opakovanie, ktoré dokladá ritualizáciu úkonu (Colpe 1970, 31). Niektoré nálezové situácie interpretované ako kultové sa odkryli na českých a moravských lokalitách zo strednej a počiatku mladšej bronzovej doby (Jílková 1975, 481; Hrubý 1958, 40; Dohnal 1989, 19). Napriek istej podobnosti (použitie lomového kameňa v Černčine a Horním Metelsku) nie sú s Mlynskou dolinou identické, takže na potvrdenie kultového charakteru kamenných kruhov nepostačujú. Takisto ojedinelé črepy z povrchu, respektíve z okolia zhlukov kameňov ťažko označiť za výnimočné nálezy. Z uvedených dôvodov si netrúfame určiť pôvodnú funkciu kamenných kruhov v Mlynskej doline.

Keramika

Vzhľadom na chýbajúcu bronzovú a kostenú industriu predstavuje keramika v Mlynskej doline takmer výlučnú zložku nálezov. Na úvod treba uviesť, že pozostáva z malých až drobných, často vyhladených a rozpadávajúcich sa zlomkov, ani jedna nádoba sa nezachovala celá. Z výskumu pochádza 968 črepov (alebo skupín črepov, ktoré evidentne patria k jednej nádobe). Nemyslíme si, že zastupujú rovnaký počet keramických jedincov, niektoré črepy z okrajov, tieľ i dien pravdepodobne patrili pôvodne k sebe, avšak ich zlomkovitý stav nedovoľuje rekonštrukciu. Na vyhodnotenie sme z nich použili len tie, pri ktorých je možné zaradenie do základných keramických skupín: džbány (3 ks), šálky (11 ks), amfory (11 ks), misy (16 ks), hrnce (8 ks), zásobnice (15 ks). Početné zastúpenie v skupinách (najviac je mís, zásobníc, amfor a šálok) zhruba zodpovedá poznatkom na sídlisku SMK vo Veselom (Bartík 1996, 203). Bližšie zaradenie do podskupín (obr. 4) umožňuje len 17 exemplárov. Ukázalo sa, že najpočetnejšiu podskupinu (9 ks) tvoria šálky s vyhnutým hrdlom odsadeným od vydutia lomom.

Z troch džbánov je rekonštruovateľný len jeden so štyrmi, zobákovite nadol zahnutými výčnelkami. Ostré oddelenie lievikovitého hrdla od vydutiny zvyrazňuje rad pšeničných vpichov (obr. 5:1). Ďalšie dva neúplné exempláre majú valcovité hrdlá s rozšíreným ústím (obr. 10:3) a stlačenú spodnú časť (obr. 12:5).

Rekonštruované šálky zastupujú v Mlynskej doline široké, menšie nádoby s von vyhnutým hrdlom oddeleným od vydutia lomom. Rozhranie hrdla a tela niektorých nádob zvyrazňuje pšeničný vpich (obr. 5:2, 8:8). Výnimočný je rozmerný keramický tvar (obr. 11:6, 7), priradený k šálkam vďaka širokému pásikovému uchu.

Kvôli fragmentárnemu stavu sa dá rekonštruovať len malý počet amfor, ktoré charakterizujú kužeľovité hrdlá nasadené na širokú vydutinu (obr. 11:1–2). Od nich sa odlišuje horná časť amfory, ktorej hrdlo oddeľuje lom od málo baňatej vydutiny (obr. 10:5). Amfora pôsobí archaicky, podobné šťihle tvary s horizontálnymi uchami tvoria súčasť celkov z počiatku strednej bronzovej doby (Willvonseder 1937, Taf 54:2; Moucha – Trnka 1959, 235:9; Stuchlík 1971, 144).

Väčšina fragmentov mís pochádza z jednoduchých, kužeľovitých tvarov s vnútorne odsadenými okrajmi a dnami. Na okraji sú zdobené štyrmi (obr. 6:11) i viacerými (obr. 6:6) hrotitými výbežkami. Ani jeden výbežok nemá strechovitú profiláciu. Výnimočne sa vyskytli aj iné tvary. Drobná misa (obr. 9:2) má okraj vťahnutý dovnútra. Zaujímavý je fragment z misy s vodorovne zrezaným okrajom a vonkajším lalokovitým výbežkom (obr. 6:9). Vzhľadom na to, že na lokalite chýba osídlenie zo staršej bronzovej doby, je nepochybné, že patrí SMK. Misy s vodorovne zrezaným okrajom sú zastúpené v kultúrach staršej bronzovej doby, na západnom Slovensku predovšetkým v maďarovskej kultúre (Točík 1964, 31). V mohylovej kultúre predstavujú najskôr pozostatok predchádzajúceho obdobia. Používanie hrncov dokladá niekoľko črepov z ich horných častí s uchom na okraji (obr. 9:10, 10:10). Hrotité laloky zdobiace okraje nádob na iných lokalitách sa v Mlynskej doline nevyskytli. Všetky hrnce majú hladký alebo rovnomerne zdrsnený povrch, avšak nemôžeme vylúčiť, že niektoré tenkostenné, zvislo prstované črepy sú z vydutín hrncov.

Zo zásobníc zostali len hrubostenné črepy, ani jeden exemplár sa nedá úplne zrekonštruovať. Niektoré okraje (obr. 7:9–10, 12:10) pochádzajú z nádob so širokým ústím vakovitého tvaru.

V súbore sa nevyskytla technická keramika (závažia, prasleny, tégle a pod).

Na nádobách nájdeme rôzne výzdobné prvky. Pšeničným vpichom sú zdobené džbány, šálky i amfory. Línia vpichov oddeľuje najčastejšie hrdlo od tela (obr. 5:1, 2), niekedy sú vpichy kombinované s rytou výzdobou (obr. 5:6). Husto ryté, zvislé línie pokrývali plecica amfor (obr. 6:1, 4) i spodnú časť vydutín šálok (obr. 5:2) a nerekonštruovaných nádob, najpravdepodobnejšie mís (obr. 8:8, 11; 10:4). Horizontálne ryhy zvyrazňovali výškové členenie nádob

(obr. 8:6), niektoré vypukliny boli orámované viacnásobnými rytými oblúkmi (obr. 13:4–6). V jednom prípade je horná časť vydutiny nádoby s trojuholníkmi (obr. 14:6). Pri stvárnení povrchu hrubostennej keramiky sa stretávame zo zvislým i šikmým prstovaním kombinovaným s horizontálnymi plastickými pretláčanými páskami (obr. 7:9, 10:7, 12:2). Plastické pretláčané pásy a vydutiny sú niekedy členené výčnelkami hrotitého (obr. 9:6, 10:7) a polgulovitého (obr. 13:17) tvaru.

K nádobám zo strednej bronzovej doby z Mlynskej doliny nájdeme početné analógie na lokalitách SMK, takže ich kultúrne zaradenie nevzbudzuje pochybnosti. Problémom je ich užšie datovanie, pretože väčšina chronologických systémov strednej bronzovej doby je založená na analýze bronzovej industrie. Aj keď sa úžitková keramika v priebehu doby vyvíjala, nepodliehala módnym zmenám v takej miere ako kovové šperky alebo zbrane.

Len výnimočne umožňujú keramické nálezy z Mlynskej doliny časové zaradenie, napríklad misa s vodorovne zrezaným okrajom (obr. 6:9) a štíhla amfora (obr. 10:5) predstavujú v náplni SMK archaický prvok. Reprezentatívne porovnávacie súbory keramiky SMK máme k dispozícii až z mladšieho, neskorého a mohylovo-velatického stupňa, ktoré J. Říhový definoval predovšetkým na základe nádob (Říhový 1982). Pre datovanie nálezov z Mlynskej doliny je určujúca absencia tvarov a výzdobných prvkov charakteristických pre tieto stupne: v súbore chýbajú dvojkónické misy a ich prototypy, ani na jednej nádobe nenájdeme zvislé žliabkovanie. Tieto sú v stupňoch Maisbirbaum-Zohor a Strachotín-Velké Hostěrádky bohato zastúpené. Na Slovensku sú okrem eponymnej lokality v Zohore aj na pohrebisku v Smoleniciach a na sídlisku vo Veselom (Eisner 1940, 171; Dušek 1980, 341; Bartík 1996, 189). Nevyskytli sa ani prvky charakteristické pre posledný mohylovo-velatický stupeň: tuhovanie povrchu, vodorovne vyťahnuté okraje a hranenie hornej časti vydutiny. Pretože uvedené tvary a úpravy povrchu nádob sa prejavujú aj na zlomkoch, je málo pravdepodobné, že by pri analýze keramiky neboli identifikované.

Z uvedených dôvodov pokladáme stredobronzové osídlenie v Mlynskej doline za staršie ako mladomohylový stupeň Maisbirbaum-Zohor. Bližšie zaradenie do dvoch (Willvonseder 1937, 231; Furmánek 1973, 129; Stuchlík 1993, 272) starších stupňov SMK (vyčlenených predovšetkým na základe bronzovej industrie) naráža na nedostatok publikovaného porovnávacieho, dobre datovaného keramického materiálu zo sídlisk nielen na Slovensku, ale aj na Morave a v Rakúsku.

V každom prípade sa v Mlynskej doline stretávame už s plne vyvinutými keramickými tvarmi SMK, bez výrazného podielu starších, veteřovsko-maďarovských prvkov.

Iné nálezy

Z rozsiahleho objektu 3/84 pochádzajú dva drobné kusy sklovitých zliatkov. I keď neboli analyzované, predpokladáme, že fragmenty trosky súvisia s odlievaním bronzových predmetov. Na sídliskách SMK nie sú stopy kovolejárskeho výnimkou (Moucha – Trnka 1959, 618; Podborský 1964, 42; Bartík 1996, 213).

Mimoriadny nález predstavujú fragmenty dvoch ľudských lebiek z jamy 60/85. Pretože nie sú súčasťou hrobu patriaceho k neolitickému osídleniu, spájame ich s prejavmi násilného zaobchádzania s ľudskými telami, ktoré sú na sídliskách z bronzovej doby rozšírené a často interpretované ako stopy antropofágie (Jelínek 1957, 85). Nižší počet ľudských pozostatkov na sídliskách SMK (napr. Moucha – Trnka 1959, 617) v porovnaní so sídliskami staršej a mladšej bronzovej doby možno súvisí s ich nedostatočným výskumom.

Pre poznanie hospodárstva nositeľov SMK je prínosom analýza menšej skupiny zvieracích kostí od A. Šefčákovvej.

Záver

Z hľadiska rozšírenia mohylových kultúr je poloha sídliska SMK v Mlynskej doline jedinečná – nachádza sa na hranici dvoch rozsiahlych regiónov: Záhoria, patriaceho geograficky k Pomoraviu, a Karpatskej kotliny. Skúmanú osadu navyše založili takmer na brehu významnej komunikačnej tepny, rieky Dunaj.

Sídlisko nebolo v oblasti Bratislavy osamotené. Hroby a ojedinelé nálezy SMK sa našli na 8 km vzdialenej vyvýšenine Devínskeho hradu (Plachá – Furmánek 1976, 55), nepublikované sídliskové nálezy pochádzajú z Devínskej Novej Vsi – polohy Útočnica. Z ďalších lokalít sú známe ojedinelé bronzové predmety (Pichlerová 1967, 16; Novotná 1993, 101). Jedinečné postavenie medzi nimi zaujíma rapír typu Boiu zo zbierky Ing. E. Lanfranconiho, pri ktorom sa ako miesto nálezu uvádza „koryto Dunaja pri Bratislave“ (Hampel 1896, 81). Prihliadnuc k malému územnému rozsahu mesta v 19. storočí, nie je vylúčené, že sa údaj vzťahuje na úsek rieky pri vyústení Mlynskej doliny. Predpokladaná doba výroby týchto luxusných zbraní – staršie stupne mohylových kultúr – zhruba zodpovedá životu na sídlisku v Mlynskej doline.

LITERATÚRA

- BARTÍK, J. 1991: K osídlení povodia Vištuckého potoka a Gidry v strednej dobe bronzovej. Zborník SNM 85, Archeológia 1, s. 11–34.
- BARTÍK, J. 1996: Sídlisko stredodunajskej mohylovej kultúry vo Veselom. SIA, 44, s. 189–252.
- COLPE, C. 1970: Theoretische Möglichkeiten zur Identifizierung von Heiligtümern und Interpretation von Opfern in ur- und prähistorischen Epochen. In: Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa. Göttingen, s. 18–39.
- DOHNAL, V. 1989: Zur Frage der vor- und frühurnenfelderzeitlichen Opferstätten in Mähren. ZfA, 23, s. 19–35.
- DUŠEK, M. 1980: Pohrebisko ľudu stredodunajskej mohylovej kultúry v Smoleniciach. SIA, 28, s. 341–382.
- EGYHÁZY-JUROVSKÁ, B. – FARKAŠ, Z. 1985: Záchranný výskum v Mlynskej doline v Bratislave. AVANS za r. 1984, s. 80–81.
- EGYHÁZY-JUROVSKÁ, B. – FARKAŠ, Z. 1986: Výskum v Mlynskej doline v Bratislave. AVANS za r. 1985, s. 77–78.
- EGYHÁZY-JUROVSKÁ, B. – FARKAŠ, Z. 1987: Pokračovanie výskumu v Mlynskej doline v Bratislave. AVANS za r. 1986, s. 41–42.
- EGYHÁZY-JUROVSKÁ, B. – FARKAŠ, Z. 1988: Pokračovanie výskumu v Bratislave-Mlynskej doline. AVANS za r. 1987, s. 45.
- EGYHÁZY-JUROVSKÁ, B. – FARKAŠ, Z. 1990: Ďalšia etapa výskumu v Bratislave-Mlynskej doline. AVANS za r. 1988, s. 53.
- EISNER, J. 1940: Ein Warenlager eines Töpfers aus der mittleren Bronzezeit im slowakischen Marchgebiete. WPZ, 27, s. 171–180.
- FURMÁNEK, V. 1973: Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě. SIA, 21, s. 25–145.
- HAMPEL, J. 1896: A bronzkor emlékei Magyarhonban. Budapest.
- HÁSEK, I. 1984: Obydlí a sídliště v oblasti únětické kultury. ČNM, 153, s. 1–27.
- HOLSTE, F. 1953: Die Bronzezeit in Süd- und Westdeutschland. Berlin.
- HROMADA, J. – VARSÍK, V. 1992: Tretia sezóna výskumu vo Veľkom Mederi. AVANS za r. 1990, s. 47–48.
- HRUBÝ, V. 1950: Středodunajské lidstvo mohylové a jeho kultura na Moravě. Nepublikovaná dizertačná práca, MU Brno.
- HRUBÝ, V. 1958: Kultovní objekty lidstva středodunajské kultury mohylové na Moravě. Pam. arch., 49, s. 40–57.
- JELÍNEK, J. 1957: Anthropofagie a pohřební ritus doby bronzové na podkladě nálezů z Moravy a z okolních území. Acta Musei Moraviae, 42, s. 85–134.
- JÍLKOVÁ, E. 1975: Prvé objekty typu „Henge“ v západních Čechách. AR, 27, s. 481–487.
- KALOUSEK, F. 1973: Sídlíště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry a se středodunajskou mohylovou kulturou ve Slavkově u Brna. Sborník FFBU, E 18–19, s. 135–167.
- MOUCHA, V. – TRNKA, V. 1959: Středobronzový sídlištní objekt z Tuchlovic. AR 11, s. 617–637.
- NOVOTNÁ, M. 1993: Doba bronzová. In: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, s. 80–115.
- OŽDÁNI, O. 1986: Zur Problematik der Entwicklung der Hügelgräberkulturen in der Südwestslowakei. SIA, 34, s. 5–96.

- PEŠKA, J. 1995: Die Siedlungsstruktur der Aunjetitzer Kultur und der Věteřov-Gruppe im Bereich der Pollauer Berge (Pavlovské vrchy) in Südmähren. Mem. Musco Civ. St. Nat. Verona, Scienze Uomo, 4, s. 193–201.
- PIFFL, A. 1949: Barvené omítky u Jiřkovic u Brna. AR, I, s. 161–163.
- PICHLEROVÁ, M. 1967: Praveké nálezy na území velké Bratislavy. In: Bratislava, 3, s. 5–39.
- PLACHÁ, V. – FURMÁNEK, V. 1976: Nálezy stredodunajskej mohylovej kultúry na Devíne. In: Bratislava, 8–9, s. 55–67.
- PODBORSKÝ, V. 1964: Sídlištní nálezy z neolitu a doby bronzové v poloze „Vinohrady“ u Těšetic. Sborník FFBU, E9, s. 19–46.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1969: Zur Kenntnis der Haustypen in der Mitteldonauländischen Urnenfelderkultur. In: Beiträge zur Lausitzer Kultur. Berlin.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Brno.
- SPURNÝ, V. 1972: Sídliště starší a střední doby bronzové v Bezměrově u Kroměříže. Pam. arch., 63, s. 180–248.
- STUCHLÍK, S. 1971: Příspěvek k poznání počátku mohylové kultury na Moravě. AR, 10, s. 140–146.
- STUCHLÍK, S. 1992: Die Věteřov-Gruppe und die Entstehung der Hügelgräberkultur in Mähren. PZ, 67, s. 15–42.
- STUCHLÍK, S. 1993: Středodunajská mohylová kultura. In: Praveké dějiny Moravy. Brno, s. 272–286.
- ŠTROF, A. 1995: Sídliště z doby bronzové u Býkovic (okr. Blansko). ČMM, 80, s. 83–107.
- TOČÍK, A. 1964: Opevněná osada z doby bronzové u Veselom. Bratislava.
- TORBRÜGGE, W. 1990: Die mittlere Bronzezeit in Bayern. Beiträge zur mitteleuropäischen Bronzezeit Berlin/Nitra 1989.
- TRŇÁČKOVÁ, Z. 1954: Objekty středodunajské mohylové kultury v Přítlukách na Moravě. AR, 6, s. 746–751.
- VARSÍK, V. 1992: Výskum vo Veľkom Mederi. AVANS za r. 1991, s. 120–122.
- WILLVONSEDER K. 1937: Die mittlere Bronzezeit in Österreich. Wien.

DIE SIEDLUNG DER MITTELDANUBISCHEN HÜGELGRÄBERKULTUR IN BRATISLAVA-MLYNSKÁ DOLINA

Juraj Bartík – Beata Egyházy-Jurovská

Die Siedlung befindet sich im Bereich der Ausmündung von Mlynská dolina etwa 400 m von der Donau entfernt (Abb. 1a). Die Grabung in den Jahren 1984–1988 bestand aus einer Flächenabdeckung und kleineren Sonden im umliegenden Raum, insgesamt erreichte die freigelegte Fläche rund 1800 m² (Abb. 1b). Der überwiegende Teil der Funde sind Fundamente von Wohnstätten und Siedlungsgruben aus der jüngeren Steinzeit, Objekte der mitteldanubischen Hügelgräberkultur (im weiteren MHK) und des Mittelalters waren in bescheidener Anzahl vertreten. Außer den wenigen Keramikbruchstücken aus der Schicht gehören auf der freigelegten Fläche in die mittlere Bronzezeit die Siedlungsgruben 3/84 und 60/85. Die dritte, in das neolithische Objekt 96/86 eingetiefte Grube gelang es aufgrund der Konzentration der Keramik MHK in seiner Einfüllung zu identifizieren. Mit der Besiedlung hängen auch zwei Gruppen von Steinen, bezeichnet als Objekte 41/85 und 53/85, zusammen. Ein weiteres weitläufiges Objekt 163/87 wurde teilweise in Sonde VI/87 untersucht, die sich etwa 140 m nördlich von der Flächenabdeckung befand.

Drei Siedlungsgruben (3/84, 60/85, 96/86) sind 26–70 m voneinander entfernt. Wenn wir auch die vierte (163/87) hinzurechnen, die durch einen breiten, nichtuntersuchten Raum von der Hauptfreilegung 140 m getrennt ist, beträgt die Entfernung zwischen den Randobjekten über 200 m. Nach dem heutigen Wissensstand nehmen auch weitere Siedlungen der MHK-Träger in der Slowakei eine große Fläche ein und die Objekte sind verstreut situiert. In der Westslowakei geben die kompletteste Vorstellung von ihrer Anordnung die Siedlungen in Veselé und Velký Meder.

Die manuelle Freilegung der Schicht unter der Ackerkrumme ermöglichte in Mlynská dolina die Frequenz der Funde im Raum zwischen den Siedlungsgruben zu beobachten. 17 Keramikfragmente stammen nicht aus nicht unterschiedenen Objekten, ihre niedrige Anzahl schließt die Existenz einer Kulturschicht aus, Intensität und Dauer der Besiedlung in der Lokalität genügen nicht für ihre Ausbildung. Die Objekten 3/84 und 163/87 (Abb. 2:1, 2) bilden ein System von mehreren, sich gegenseitig störenden Gruben mit verschiedenen tiefen Böden. Wir nehmen an, daß sie durch den schrittweisen Tonabbau zustande gekommen sind. Ihre Wohnfunktion (trotz des Öfchens in Objekt 163/87) nehmen wir nicht als wahrscheinlich an. Zur Besiedlung der MHK in der Lokalität gehören auch zwei Gruppen von Bruchsteinen, die etwa in Kreisen angeordnet sind (Abb. 3:2–3). Die ursprüngliche Erwartung, daß unter den Steinmänteln Brandgräber verborgen sein könnten, hat sich trotz sorgsamer Abtragung orientiert auf das Auffinden von Asche und anthropologischen Resten nicht bestätigt.

Die Keramik besteht aus kleinen Bruchstücken, kein einziges Gefäß ist ganz erhalten. Aus der Grabung stammen 968 Scherben (oder Gruppen von Scherben, die zu einem Gefäß gehören). Zur Auswertung haben wir davon nur jene verwendet, bei denen die Einordnung in grundlegende Gefäßgruppen möglich ist: Krüge (3 Stk.), Tassen (11 Stk.), Amphoren (11 Stk.), Schüsseln (16 Stk.), Töpfe (8 Stk.), Vorratsgefäße (15 Stk.) Die genauere Einordnung in Untergruppen (Abb. 4) ist nur bei 17 Exemplaren möglich. Es hat sich gezeigt, daß die zahlreichste Untergruppe (9 Stk.) Tassen mit ausgebogenem Hals, der mit einem Knick von der Ausbauchung getrennt ist.

Zu den Gefäßen aus der mittleren Bronzezeit von Mlynská dolina finden wir zahlreiche Analogien in den Lokalitäten der MHK, so daß ihre Kultureinordnung keinen Zweifel weckt. Ein Problem ist ihre genauere Datierung, da die meisten Chronologiesysteme der mittleren Bronzezeit auf der Analyse der Bronzeindustrie begründet sind.

Nur ausnahmsweise ermöglichen die Keramikfunde von Mlynská dolina eine zeitliche Einordnung, z.B. die Schale mit horizontal abgeschnittenem Rand (Abb. 6:9) und die schlanke Amphore (Abb. 10:5) stellen im Inhalt der MHK ein archaisches Element dar. Die repräsentativen Vergleichensembles der Siedlungskeramik der MHK stehen uns bis aus der jüngeren, späteren und Hügelgräber-Velatice-Stufe zur Verfügung, die J. Říhovský vor allem aufgrund der Keramik definierte (Říhovský 1982). Für die Datierung der Funde von Mlynská dolina ist das Fehlen der für diese Stufen charakteristischen Formen und Verzierungselemente bestimmend: in dem Ensemble fehlen doppelkonische Schalen und ihre Prototypen, an keinem einzigen Gefäß finden wir Vertikalkannelierung. Diese sind in den Stufen Maisbirbaum-Zohor und Strachotín-Velké Hostěrádky reich vertreten. Da die genannten Formen und Oberflächengestaltung der Gefäße auch an ihren Bruchstücken auftreten, ist kaum wahrscheinlich, daß sie bei der Analyse der Keramik nicht identifiziert worden wären.

Aus den genannten Gründen halten wir die mittelbronzezeitliche Besiedlung in Mlynská dolina für älter, als die Junghügelgräberstufe Maisbirbaum-Zohor. Die genauere Einordnung in die zwei älteren Stufen der MHK (die sind vor allem aufgrund der Bronzeindustrie definiert) stößt auf den unzureichenden Stand der Veröffentlichung des gut datierten keramischen Vergleichsmaterials aus den Siedlungen nicht nur in der Slowakei, sondern auch in Mähren und Österreich. Auf jeden Fall begegnen wir in Mlynská dolina schon voll entwickelten Keramikformen der MHK, ohne einen deutlichen Anteil der älteren Věteřov-Maďarovce-Elemente.

Von weiteren Funden sind zwei kleine Stücke Glasschlacke aus dem Objekt 3/84 und der Teil eines menschlichen Schädels aus der Grube Nr. 60/85 zu erwähnen.